

Vegetius etiam de arte Militari, et Valerius Maximus de Aristotele referunt, quod cum esset vitae supremæ, reliquias senilibus atque rugosis membris in summo litterarum otio vix custodiens, adeo valenter pro salute patriæ incubuit, ut eam hostilibus armis quasi solo aequatam, in lectulo Athenis jacens eriperet: et quantum ad hoc simile in eo lib. Ecl. 9, 14, scribitur de sapiente: "Civitas parva, et pauci in ea viri: venit contra eam rex magnus, et vallavit eam, extruxitque munitiones per gyrum, et perfecta est obsidio," sicut accidit de Athenis per Philippum regem Macedonum, ut historiae tradunt. "Inventus est in ea vir pauper et sapiens," ut dicti philosophi, quorum fuit proprium mundum spernere, et quasi vitam religiosam eligere, sicut Hieronymus scribit: et postea subditur in eodem lib. quod "liberavit urbem per sapientiam suam." Concluditur ergo ex præmissis, consiliarios non debere excludi a politiâ. Eodem etiam modo nec rectores, cum sint caput universitatis civilis, ex quo totum corpus dependet.

CAPUT XII.

Refert etiam opinionem ejusdem quantum ad possessiones, quas in tres partes dividit; et in quo salvatur suo positio.

Sunt autem et alia quæ dictus Hyppodamus posuit in sua Politica, ut est de distinctione possessionum: quia in tres partes distinguebat possessiones totius regionis civitatis. Quasdam enim deputabat ad rem sacram, quæ scilicet divino cultui dedicabantur, ut sunt hodie bona ecclesiastica; quasdam autem assignabat communes, quæ bellatoribus dispensabantur; quasdam vero proprias, quæ agricolis debebantur. Artificibus vero nihil assignabatur, eo quod ex arte sufficienter vivere possent. Sed hæc divisio, etsi insufficienter videbatur in multis; in quantum tamen ad aliquid laudabilis erat, in eo videlicet quod divinæ reverentiæ deferret. Quam quidem et jure naturæ et jure divino debemus: sic enim mos fuit apud antiquos Romanos, ubi viguit disciplina. Unde Genes. 47, scribitur, quod tota terra Aegypti, imminente fame, tempore Joseph, in servitutem redacta est regis, præter terram sacerdotum, quæ videlicet sic erat dedicata Deo, quod alienari non poterat, sicut nec hodie possessiones Ecclesiæ, nisi multum legitimis casibus. Philosophus etiam refert in sua Metaphysica, quod Aegyptii fuerunt de primis philosophiæ vacantibus, et præcipue in mathematicis artibus: cuius rationem assignat, quia gens illa sa-

cerdotalis plus vacare permessa est, ex abundantia videlicet eorum quæ habebant ex possessionibus eis concessis, per quæ tollitur sollicitudo in quaerendo victum. Et quamvis lex Moisaica prohibeat sacerdotibus inter fratres suos possessiones habere; plus tamen eisdem concessit, dum omnium civium possessiones in partem fructum percipiunt, videlicet decimarum. Unde Malach. 3, 10, scribitur: "Afferte," inquit, "omnem decimationem, ut sit cibus in domo mea;" et de hoc quasi de opere perfectæ justitiæ se ille Pharisæus extollit in Luca (18, 12): "Decimas," inquit, "do," videlicet sacerdotibus et levitis, "omnium quæ possideo." Rationabile etiam erat quod Hyppodamus de bellatoribus seu militibus ordinaverat, ut stipendia perciperent de bonis communitatis, sicut communitati deserviunt. Sic etiam Romana respublica statuit, ut de publico aerario viverent. Quo quidem titulo dicit Joannes Baptistæ militibus, ut in Luca (3, 14), scribitur: "Estote," inquit, "contenti stipendiis vestris;" et Apostolus in 1 epist., ad Cor. 9, 7: "Quis," inquit, "militat stipendiis suis unquam?" Sed in hoc sua deficiebat politiâ, in quantum solis agricolis proprias assignabat possessiones: nisi forte hoc dicatur ratione agriculturæ, quia hic est proprius eorum actus: unde agricolæ proprias dicuntur possessiones habere quantum ad culturam; ceteri vero cives quantum ad usum. Alias esset imperfecta politiâ et defectiva. Constat enim possessiones, ut dictum est supra in 2 lib., inter naturales divitias computari: quæ sic vocantur, quia homo ipsis naturaliter indiget, ut necessariis humanæ vitæ, et propter ipsarum amoenitatem, ad refocillationem animæ: unde primus homo primo usus est eis divino mandato, quia collocatus est in paradiso, quem Dominus plantaverat diversis arborum generibus, ut operaretur et custodiret illum operatione quidem delectabili sine fatigatione, ut Augustinus exponit 8 lib. super Genes. ad litteram. De primis etiam filiis Adæ, videlicet Cain et Abel, historia Genesis narrat, quod prima ars quam didicerunt, fuit gubernare divitias naturales; quia Cain factus est homo agricola, Abel autem custos ovium: in hoc volens ostendere, ipsas esse institutas ad indigentiam vitæ. Ergo non solis agricolis erant assignandæ possessiones, ut Hyppodamus dicit. Ad perfectionem igitur politiæ requiritur ut non solum agricolæ proprias habeant possessiones; sed etiam alii, nisi eo modo quo supra est declaratum; et tanto amplius abundant, quanto in altiori culmine sunt constituti, ut supra de regibus est dictum, ut jam patuit; ne forte ex nimia cura rerum temporalium distrahantur a rebus bellicis, vel ipsorum nimia amoenitate mollescant, quod eedit in politiæ non modicum detrimentum. Unde et ipse Hyppodamus proprias eis auferbat possessiones, ut solis armis intenderent.

CAPUT XIII.

Ponit opinionem ejusdem circa judices et assessores politiae, ubi divisionem facit multiplicem et notabilem circa ea quae sunt agenda per judices.

Et quia Philosophus de dicto Hyppodomo longum adhuc sermonem fecit circa suam politiam, et de ipso multum est dictum, sub compendio accipienda est sua traditio, quae restat. Omnium enim referre politias, cum quaelibet civitas suam habeat, et diversam, laboriosum esset scribere et fastidiosum audire. Illud autem in quo multum institit dictus Hyppodoms fuit de judiciis, ut refert Aristoteles in 2 Polit. Primo quidem de judiciis respectu sui: quia omnia judicia ad tria reduxit, in quibus homines litigant, videlicet vel de damno rerum, vel de injuria in personam; et hoc dupliciter, vel de offensa in verbo, vel de gestu quod dehonorationem Aristoteles appellat, secundum dictum Philosophum; vel est de laesione sive percutiendo sive vulnerando, quam Philosophus mortem vocat, quia ad mortem ordinatur, de quibus longus est sermo in jure civili; et haec injustificationem vocat ibidem, quia contra justitiam exercentur. Distinguebat etiam de judiciis ex parte judicantium, quia ad duo genera referebat: videlicet ad patronum ordinarium; secundum vero erat provocatorium, quod ipse principale vocat, in quo erat appellationis refugium: et istud, ut Philosophus narrat in 2 Polit., volebat constitui ex senioribus electis civitatis, qui male judicata revocarent, quos Tusci antianos vel priores vocant, et ad hoc sunt inventi. Interdum autem est syndicus constitutus ad idem, sic nominatus quasi curam gerens politiae, ne laedatur per injustitiam, ut faciunt collegiorum oeconomi.

Item statuit dictus Hyppodoms in sua politia, in utroque praetorio tam ordinario quam principali, ut judicia fierent sine collectione sapientum, sed quilibet scriberet singillatim in pugillaribus de sententia ferenda suum consilium, quam ordinario vel judici appellationis secreto porrigeret: cujus causam Aristoteles assignat, ne forte timore civium pejeraret et declinaret a vero: quem modum hodie politia Tuscorum observat ponendo fabam sive denarium in pixidibus deputatis ad affirmativam vel negativam super rebus agendis pro republica, sive pro condemnando, sive pro absolvendo civem.

Item statuit idem Hyppodoms in sua politia quasdam leges pietate plenas, et juri naturae consentaneas circa quaedam genera hominum. Primo quidem quantum ad sapientes: ut si

ex eis aliqui ordinaret expediens civitati vel castro, honorem consequeretur juxta meritum operis, sicut factum est Joseph per Pharaonem, ut in Genesi scribitur, et sic accidit Mardochoae per Assuerum; et hoc propter beneficia quae uterque contulerat, unus quidem regioni, alter vero principi. Hoc idem etiam de bellatoribus praecipit, ut si aliqui eorum morerentur in bello ob defensionem patriae et bonum civitatis; ipsorum nati acciperent cibum de aerario publico. In quo quidem Romana respublica maxime conatum adhibuit victoriosos milites honorare sive in morte sive in vita, ut historiae tradunt; sed praecipue in filiis; quia in eis, cum sint ipsorum similitudo, satis perpetuatur memoria, ut verum sit quod in Ecclesiastico (30, 4) scribitur: "Mortuus est enim, et quasi non est mortuus; simile enim reliquit post se," videlicet in beneficio adepto causa patris.

Item statuit quod totus populus, videlicet tam bellatores quam artifices, quam etiam agricolae, principem eligerent: nolebat enim principem per successionem, quemadmodum pro majori parte observant civitates Italiae.

Item statuit quod principes de tribus haberent curam praecipue: videlicet de rebus communibus, de peregrinis, et orphanis: orphanos vocans omnes impotentes, qui non possunt sua jura consequi. Quod et lex divina specialiter praecipit, eo quod eosdem alii de facili laedunt propter impotentiam resistendi.

Ista sunt igitur quae de politia tradit idem Philosophus. Et quamvis idem Philosophus in 2 Polit., ipsam reprehendat in multis quae disputabilia sunt in utramque partem, sicut actus humani, cum sint de materia contingenti; multa tamen laudabilia scribit, et quae cum politia Romana concordant, sicut infra videbitur. Et haec de ipso intantum ad praesens sint dicta.

CAPUT XIV.

De politia Lacedaemoniorum, quam reprehendit circa regimen servorum et mulierum, et circa bellatores.

Nunc igitur ad alias politias procedendum, quas Philosophus refert in praedicto libro 2, ut Cretensium et Lacedaemoniorum, quae clarae videbantur et ex fama regionis, et ipsarum antiquitate, et earum auctore. Et licet in multis Aristoteles commendat politiam praedictam; multa tamen ibidem reprehendit. Primo quidem de remissione quantum ad servos, quia non ut subditos, sed ut amicos eos habebant, et inde lascivebant et efficiebantur elati, et concitabant rixas in confinibus Lacedae-

moniorum contra tyrannos, ut de eis illud competeret quod in Proverb. 29, 21, dicitur: "Qui delicate a pueritia nutrit servum suum, postea illum sentiet contumacem." Item ibidem 19, dicitur: "Servus verbis non potest emendari; quia quod dicis intelligit, et respondere contemnit." Sed forte hoc non sine ratione contingit interdum, quando imminet pugna cum hostibus: quia tunc servi manumittuntur, eo quod audaciores sunt ad aggrediendum. Unde in 3 libro Regum scribitur, quod rex Achab per pedissequos civitatis ex mandato Dei Syriam percussit et fugavit. Propter quod historiae Romanae tradunt, quod post conflictum ipsorum apud Cannas tanta fuit ipsorum strages, quod coacti sunt relegatos et proscriptos revocare, ac servos libertate donare, ex quibus aciem fecerunt ad defensionem urbis. Quia ergo Lacedaemonii infestos habebant confines, ideo servos levius tolerabant. Lacedaemonii enim confines erant, ut ipse Aristoteles dicit, duabus regionibus; Arcadiae videlicet, et Mesenae, item Thessalonicae; ab alia autem parte Achaiae et Thebaeis, qui antiquitus multum viriles fuerunt. Reprehenduntur ergo Lacedaemonii, si populares, quos servos vocant, sustinent non refrenando eorum stultitias ex jam dicta causa; sed tolerari possunt, si confines sunt nimis infesti, ut dictum est supra: quia praedictis servis datur audacia ad invadendum et refrenandum malitiam hostium: et ex eadem causa dabatur libertas mulieribus, unde efficiebantur lascivae. De hoc enim a Philosopho reprehenduntur, quod suas mulieres non restringebant a discursibus, quod mulieri est laqueus libidinis, ut de Dina accidit filia Jacob, sicut in Genesi cap. 34, scribitur, quae oppressa fuit a Sichem filio regis Emor, quia sine custodia discurrebat per regiones. Unde in Eccli. 26, 13, dicitur: "In filia non avertente se firma custodiam, ne inventa occasione, abutatur sc." Ita et de Lacedaemoniis contingebat, quod vivebant voluptuose propter nimiam libertatem. Sed eos excusat Aristoteles propter ipsorum nimia bellorum exercitia, quae habebant Lacedaemonii: unde uxores eorum cogebantur discurrere ad gubernationem familiae; sed si alias sustinuissent ipsorum viri, mala erat politia.

Tertium autem quod Aristoteles disputat de Lacedaemoniorum politia, est circa milites, utrum deberent uxores habere, vel mulieribus conjungi: quia si hoc est, distrahuntur a pugna. Ex actu enim carnalis delectationis mollescit animus, et minus virilis redditur, ut dictum est supra: et sententia est Platonis, ut Theophrastus refert, quod militaribus rebus intentis non expedit nubere. Sed Aristoteles istud reprobatur dicto 2 libro, quia bellatores naturaliter sunt proni ad luxuriam. Causa autem assignatur in quodam libello de problematibus translato de graeco in latinum Friderico Imperatori. Sed Philosophus

ibidem introduxit Hesiodi poetae fabulam, quae Martem cum Venere junxit: unde si abstineant a mulieribus, prolabuntur in masculos. Et ideo Aristoteles in hoc reprobatur Platonis sententiam, quia minus malum est mulieribus carnaliter commisceri, quam in vilia declinare flagitia. Unde Augustinus dicit, quod hoc facit meretrix in mundo, quod sentina in mari, vel cloaca in palatio. Tolle cloacam, et replebis foetore palatium: et similiter de sentina. Tolle meretrices de mundo, et replebis ipsum sodomia. Propter quam causam idem Augustinus ait in 13 de Civit. Dei, quod terrena civitas usum scortorum licitam turpitudinem fecit. Hoc etiam vitium sodomiticum ipse Philosophus in 7 Ethic., dicit accidere propter vitiosam naturam, et perversam consuetudinem: et horum etiam non est convenientiam vel inconvenientiam assignare, cum non sint per se delectabilia humanae naturae, unde medium virtutis ibi esse non potest. Et hoc concordat cum Apostolo ad Rom. 1, qui tales actus ignominiae passiones appellat.

Quartum autem quod Aristoteles reprehendit in Lacedaemoniorum politia, est de inaequali divisione successionum: quia unus civis quasi totam occupabat regionem, ex re videlicet pecuniaria, sicut saepius accidit de foeneratoribus; alii vero cives expoliati fugiunt, et sic remanet politia nuda.

Item circa uxores, quia in bonis defuncti uxor ratione dotis duas occupabat partes, sicut accidit in Francia de medietate bonorum; residuum vero distinguebatur seu distribuebatur haeredibus, et pro suis legatis. Sed quantumcumque toleretur apud Lacedaemonios de aliis civitatibus diminutio possessionum, quantum tamen ad bellatores sustineri non debet, quia per eos civitas conservatur in sua virtute. Hoc autem Aristoteles accidisse Spartiatis, hoc est Lacedaemoniis, dicit; quia ad nihilum sunt redacti propter dictam causam; cum tamen soliti essent habere decem millia bellatorum, quod non erat modicum apud veteres. Isti autem sunt illi Spartiatae, de quibus agitur in 2 Machab., qui propter virilitatem animi cum Judaeis et Romanis specialem habebant amicitiam.

CAPUT XV.

Reprehendit etiam dictam politiam quantum ad leges filiorum et judicum, movens quaestionem, utrum pauperes sint eligendi ad regimen politicum.

Est et aliud quod reprehendit Aristoteles in dicta politia, de generatione videlicet filiorum. Statuerant enim in sua politia ad provocandum cives quod zelarent multiplicationem

prolis, quod qui tres haberet filios, assumeretur ad dignitatem publicorum negotiorum, et qui quatuor, esset sine vectigali. Hoc autem erat causa depauperandi cives: unde fiebant impotentes ad invadendum hostes, et hoc fuit in eis causa dissensionis, unde regio diminuta est in virtute. Istud autem reprehensibile esse, in ratione fundatur: quia quod quis generat plures, non est virtutis, ex qua quis meretur praecminentiam, puta ut in bellando pro republica, quod est virtutis fortitudinis, vel in consulendo civitati, quod pertinet ad prudentiam, vel in regendo cives, quod pertinet ad justitiam, vel in conversando honeste cum eis, quod pertinet ad temperantiam. Sed quod in generando quis mereatur praemium in republica, hoc non est virtutis; quia etiam vilis homo potest habere virtutem generativam meliorem: unde quod in hoc honoretur, non est dignum, quia honor non debetur nisi propter virtutem, ut Philosophus dicit in 1 Ethic. In omnibus igitur actibus politicae inter cives aequa debet esse ponderatio oneris et honoris, praeter quam in praedictis: ut verum sit quod dixit David, sicut in 1 Reg. (30, 24) scribitur, recuperatis spoliis de Siceleg contra Amalecitas: "Aequa," inquit, "erit portio euntis ad bellum et remanentis ad sarcinas." Et quamvis lex mosaica sterili maledictionem imprecetur, ut in Exod. et Deuter. est manifestum, et ad multiplicandam generationem plurimum uxorum sit facta concessio; hoc non fuit ibi concessum nisi ad virtutem, referendo ad cultum divinum, sicut Augustinus dicit de civit. Dei.

Aliud autem quod reprehendit Philosophus in Lacedaemoniis, unde ipsorum corrupta fuit politia, circa electionem iudicium, est, quia eligebantur pauperes, qui egestate compulsi, corrumpebantur pecuniis a majoribus, et inde opprimebatur justitia, et exercebantur tyrannides. Comparatione ergo istius politicae democratiam Philosophus magis commendat: quia deficientibus in civitate hominibus virtutis ad regimen, ex quibus constituitur principatus, qui aristocratia vocatur, melius regitur per divites malos, ex quibus constituitur principatus, qui appellatur democratia. Non ergo expedit politicae pauperes assumi et cupidos ad iudicandum. Unde narrat historiae, quod duo viri per consules Romanos fuerunt electi ad gubernandum Hispaniam, quorum unus nimis pauper, alter nimis erat avarus. Cumque delatio facta fuisset in Capitolio de ipsis, quia de hoc litigabant, Scipio Africanus de neutro consuluit, utrumque corruptorem definiens politicae sive cujuscumque regiminis; quia se habent ad civitatem velut sanguisugae ad corpus humanum. Unde in Prov. 30, 15, dicitur: "Sanguisugae duae sunt filiae, dicentes, Affer, affer;," quasi ad hoc sit principalis eorum intentio extorquere pecunias. Sed quid dicemus de Fabricio consule, qui pauperrimus fuit? ut scribit Valerius Maximus. Item

de Lucio Valerio? de quo dictum est supra, qualiter in summa paupertate mortuus est.

Ad hoc autem distingui oportet de duplici indigentia, voluntaria scilicet et necessaria. Voluntariam habuit Christus et sui discipuli; et hanc habuit Fabricius, et alius consul Romanus, qui ut fideliter gubernarent rempublicam, divitias contempserunt. Maluit enim Fabricius divitibus imperare, quam locupletem fieri, ut dictum est supra de ipso. Haec ergo non repellitur a regimine; sed secunda necessaria: quia talis raro vel nunquam bene regit vel consulit, nisi suo appetitui vacuo satis detur. Cujus ratio et differentia de utraque paupertate haberi potest ex diversitate finis. Finis autem paupertatis voluntariae est bonum honestum, sive bonum virtutis; finis vero necessariae inopiae est bonum utile, ad quod appetitus ejus est pronus. Hoc autem est cuius gratia aliquid agitur, ut Philosophus dicit. Quidquid ergo agunt qui talem habent indigentiam, ad hunc finem deducunt, ut suum impleant ventrem et bursam. Sed qui voluntariam, sicut contemptivi divitiarum, ordinant omnia ad virtutem: et ideo cum gubernant vel regunt cives, semper in eis bonum virtutis intendunt, quod est bonum humanum, ut idem Aristoteles dicit in 1 Eth. Amplius autem natura nihil frustra operatur, ut dicit Philosophus in 1 de Caelo. Appetitus vero ejus, qui non habet divitias ex necessitate et non voluntate, semper tendit ad habendum divitias. Si ergo non consequitur, erit frustra: et ideo natura appetitus ad hoc impellit, sicut refrugiens vacuum, quod sustinere non potest. Ergo difficile est vitare, ut non insequatur quocumque modo ad habendum divitias. Periculosum est igitur politicae sive republicae pauperem assumi ad consulatum sive ad iudicatum, ut Philosophus dicit, nisi quando paupertas est placida: quia tunc est ressecata cupiditas, quae omnium malorum est radix, ut scribit Apostolus. Talis enim indigens ad regimen politicae est optimus, de quo in Eocl. 9, 14, scribitur, quod "inventus est vir pauper et sapiens, qui liberavit urbem per sapientiam suam,," nulla videlicet cupiditate impeditam.

CAPUT XVI.

Redit adhuc super politiam Lacedaemoniorum quantum ad ipsorum regem, reprobandum modum quem tenebant circa ipsum, ostendens inconvenientia quae sequebantur ex hoc.

Post hoc autem et super Lacedaemoniorum regimen est agendum. Volunt enim historici, ut Justinus Hispanus, magnus gestorum scriptor, dictam civitatem habuisse regem, et

ipse Aristoteles in 2 Polit., hoc affirmat, quod rex esset respectu regionis et provinciae, sicut in urbe contingit. Hoc etiam videmus in multis partibus Europae occidentalis et borealis, quod regem habent, et quaelibet civitas suas leges et politiam, puta Francia, Hispania, Gallia et Germania. Lacedaemonii igitur, qui Spartiatae sive Spartani, regem habuerunt, in quo Catellus regnavit, cuius Lycurgus, ut tradit idem Justinus, in pupillari aetate curam suscepit, ut in Cretensi politia patebit. Circa quod quidem regimen regis Spartiarum seu Lacedaemoniorum procedit Philosophus in Polit., reprehendens ipsum de multis. Primo de provisione regis, quia non sustinebant occasione inventa, quod regimen esset perpetuum. Sed nec etiam ad vitam: modum rectorum politicorum servare volentes, quod in praedictum non modicum videbatur esse regiminis: quia in hoc enervabatur ipsorum potestas, et subditis dabatur occasio resiliendi a legibus observandis: et sic non poterant ipsorum reges facere viros perfectos et virtuosos. Propter quam causam, licet dictus Philosophus non faciat mentionem; historiae tamen tradunt Lacedaemonios fuisse gentem indomabilem, nisi quod per dictum Lycurgum fuit morum maturitate, ac praeclearis legibus regulata, de quibus infra dicitur. Sequebatur etiam istud inconveniens, quod si quando civitas legatos mitteret, ut ipse Philosophus dicit, ad aliquam civitatem vel provinciam sive regionem; cum quidam ex eis pugnant pro rege, quidam autem hostes forent, cognoscebatur ipsorum dissensio: unde minus erant cari, et de sua legatione raro reportabant intentum. Et advertendum, quod quamvis consules in urbe annuales essent, ut dictum est supra, et assignata causa est, sicut et magistratus Athenis; tamen non sic erat faciendum de rege; immo si non sit perpetuus, valde periculosum est civibus. Dictum est enim supra, quod haec est differentia inter regem et rectorem politicum, quod alter, videlicet politicus, solis legibus suae civitatis populum iudicat; regalis vero princeps ultra leges quas invenit, vel ante statuit, opportunitas temporibus legibus, quas in pectore defert, utitur pro meliori exitu sui regiminis, ac suae gentis salute. Si ergo tales principes ad tempora regnent, contingit ipsos ad iudicandum esse praecipites sive contra cives qui de ipso amovendo fuerunt solliciti, sive alicujus rei adipiscendae cupidine, vel ut amicis praesent gratiam, quam si regnassent, non fuissent facturi. Quantum autem ad primum habemus exemplum illius qui dixit in Luc. 19, 27, exponendo, ut littera sonat: "Verumtamen inimicos illos qui noluerunt me regnare super se, adducite huc, et interficite ante me." Hoc eodem modo, ut historiae tradunt, Herodes occidit multos ex nobilibus Judaeorum, qui conabantur sibi regnum auferre. Quantum autem ad secun-

dum, exemplum assumi posset de villico iniquitatis in eodem Evangelio: quod extendi potest ad omnem gradum regiminis, quia gerunt vicem dominorum in terra, quod et principes orbis faciunt in respectu Dei. Cum enim timent amoveri ab officio, de aerario publico domini sui jugiter sibi amicos copulant. Ex quibus omnibus manifestum est, quod maximum est periculum alicui temporali rectori conferre regendi arbitrium in faciendo justitiam. Sed si dominium est perpetuum, rector curabit de subditis sicut de re propria, ad quam quotidie et continuo sollicitatur quasi ad suas divitias naturales, et ad indeficientem thesaurum. Propter quod sic ipse eos gubernat sicut pastor gregem, sicut hortulanus plantam, quorum qualiscumque laesio eis efficitur scandalosa.

CAPUT XVII.

Ex eadem causa ponit quaedam in dicta politia Lacedaemoniae reprehensibilia, quae erant materia dissensionis in populo.

Inerat etiam quaedam consuetudo talibus dominis in politia Lacedaemoniorum, ex eadem causa trahens forte originem, quia tales principes de republica non curabant ut in eorum solemnitatibus et ostentationibus, primum fierent exactiones in populum: unde gravati pauperes seditionem concitabant, et sic enervabatur politia. Propter quod, ut de publico fieret aerario, Philosophus in 2 lib. Pol., magis commendat: quam quidem consuetudinem dicit in Creta fuisse, sive legem constitutam. Exactiones enim sive vectigalia multiplicata in populo, nisi pro urgenti causa, ut puta pro conservatione civitatis vel regionis, ipsam conturbant, et sunt in ea causa dissensionis et litis. Ex hac etiam eadem ratione sequebatur aliud inconveniens, quod navalis princeps distinguebatur ab ipsa, ex qua sequebatur divisio animorum, et per consequens dissensio politicae: quod non accidisset, si fuisset princeps perpetuus; quia quicumque fuisset dux civitatis, fuisset ei subiectus. Facit autem mentionem de navali bello; quia Lacedaemonii multum dominabantur mari. Concluditur etiam ex eodem forte malum esse politiam praedictorum, quia viri militares non assumebantur qui essent fortes virtute, videlicet fortitudinis, quae est una de principalibus inter quatuor, quae cives exponunt se morti pro republica, sicut Regulus apud Poenos; sed habebant dicti milites sive principes partem virtutis, quam Philosophus increpat in sua Politica. Distinguit enim Aristoteles in 3 Ethic., duplicem fortitudinem. Quarum alteram hic tangit, quae militaris dicitur, quae solis

viribus ininitur corporis; et hanc Philosophus vocat partem virtutis, sive fortitudinis, quia requiritur interdum in vera fortitudine. Alia est quae gratia reipublicae se exponit et non cedit, neque fugit periculis excrecentibus: de qua Seneca dicit in libro de Dei providentia: "Fortissimos," inquit, "sibi pares fortuna quaerit. Ignem experitur in Mutio, paupertatem in Fabricio, exilium in Rutilio, tormenta in Regulo, venenum in Socrate, mortem in Catone: " et de qua etiam dicitur in 1 Mach. (2, 66) per Mathathiam de filio: "Judas," inquit, "fortis viribus a juventute sua sit vobis princeps, et ipse aget bella populi:," pro qua ostibus gratia reipublicae non cedens, sed pro ea dissolutus corde in caede oppressus occubuit. Prima autem fortitudo est imperfecta; secunda autem perfectissima virtus. Assumere igitur ad bellandum sive principem, sive quemcumque militem, qui non sit fortis secunda fortitudine, non est bonae politicae: quia saepius tales convertuntur in tyrannos, vel periculis cedunt, ut dictum est supra. Item ex eadem causa, quia videlicet princeps non perpetuus erat, nec ad vitam, contingebat quod non erant in politia Lacedaemoniorum expensae communes pro bellatoribus: et inde sequebatur quod experti milites non gerebant bella populi propter defectum stipendiorum, quibus respublica providere non poterat; sed exposcebantur idiotae, idest inexperti, plebei videlicet, et amatores pecuniarum: et hoc Aristoteles reprobavit in dicto libro, quia saepius erant causa ruinae. Haec igitur de politia Lacedaemonica intantum dicta sufficient.

CAPUT XVIII.

Hic declarat de politia Cretensi, et differentia eius ad Lacedaemonicam; de auctoribus dictae politicae, et de legibus Lyncurgi.

Pertractat etiam dictus Aristoteles in dicto libro de politia Cretensium, quam dicit traditam a Lyncurgo fratre regis Lacedaemoniorum, cui nomen Polibita, patre Catilli ut Justinus refert. Item a Minoe rege ejusdem insulae, qui fuerunt primi legum inventores in Graecia: ad quos discendas profectus est Pythagoras, ipsasque Cretenses perdidit, sicut idem tradit Justinus: de quibus etiam duobus Philosophus in praefato libro mentionem facit. Et licet diversae historiae de Lyncurgo diversimode loquantur; nos tamen relationi ejusdem Justinus magis insistimus, quia praeclearissimus fuit historiarum scriptor antiquus: et hinc forte contigit Lacedaemonicos eum Cretensibus

eandem habuisse politiam: unde Philosophus dicit Lacedaemonios in hoc imitari Cretenses, quasi ab ipsis leges habuerint.

Licet igitur in multis conveniant, differunt tamen quantum ad convivia et festivitates, quia fiebant de communi aulario apud Cretenses, quod dabatur ab incolis de fructibus et pecoribus quae offerebantur in sacrificiis in his quae ad deos pertinent, quo modo inventae sunt decimae.

Alia differentia erat de mulieribus, quia Lacedaemonii zelebant multiplicationem proles, Cretenses non tantum.

Tertia differentia erat de agricultura, quia terras Lacedaemoniorum colebant servi: terras vero Cretensium colebant incolae, per quos oblationes fiebant jam dictae.

Quarta differentia erat, quia apud Cretenses eligebantur consules sive sapientes, quos Bosmoim, idest ornatos senes vocabant, non de omnibus, sed de majoribus, et erant plures numero; sed Lacedaemonii de omnibus, quos Aphorim¹ dicebant, idest procuratores reipublicae, sed pauciores; et hoc quidem Aristoteles magis commendat, quod minor erat occasio concitandi turbam.

Ratio autem dissensionis apud Cretenses, quia olim habuerunt regem, de quo dictum est supra; sed tempore Aristotelis non habebant nisi ducem, quem dicti sapientes eligebant: unde quia populus nunquam habebat electionem, fomentum erat invidiae, et per consequens odii. Sed Lacedaemonii etsi haberent regem secundum beneplaciti tempus, eligebatur tamen a sapientibus, assumptus de omnibus gradibus civium: et hoc videbatur consonum rationi, ut consensu totius consilii assumpti ad regimen populi fieret rex, ut hodie communiter faciunt civitates Italiae. Sic enim civitatis nomen importat, quae est secundum Augustinum de civ. Dei, hominum multitudo, aliquo societatis vinculo colligata: unde civitas, quasi civium unitas. Cum ergo nomen civitatis omnes cives includat, rationabile quidem videtur ad regimen ejus de singulis generibus civium debere requiri, prout exigunt merita singulorum, ac civilis regiminis status. Politia ergo Lacedaemoniorum, quam Cretensium in hoc melior videbatur.

In multis igitur convenientes dictae regiones, ut Philosophus tradit; in aliquibus tamen differabant eo modo quo dictum est supra. Et haec de politia Cretensium sufficient quantum ad sententiam Aristotelis.

Sed quia de Lyncurgo mentionem facit; quod historia de suis legibus narrat, congruum videtur hic interserere. Tradit enim idem Justinus, hunc Lacedaemonis et Cretensibus scripsisse canones, ad quos observandos sub juramento Lacedaemo-

¹ At Ephoros

nios obligavit usque ad reditum suae peregrinationis, quam ad templum Apollinis simulabat, ibidem consulturus de ipsorum salute. Dicitur ergo legislator in Cretam se transtulit, ibique moriens, suasque leges eisdem tradens, ossa sua in mari jactari praecepit, ut suis juribus daret aeternitatem, quibus ipse primum documentum operis dedit. Leges igitur quas tradidit, sub compendio idem Justinus refert.

Primo quidem auri argentique materiam sustulit populo. Legendi senatum, vel creandi quos vellet magistratus potestatem permisit. Fundos omnium aequaliter inter eos divisit, ut aequata patrimonia neminem potentiorum altero redderent. Convivari omnes publice jussit: ne cujusquam divitiarum vel luxuria in occulto essent. Juvenibus vero non amplius una veste toto anno vestiri permisit, nec aliquem cultius quam alterum progredi, nec epulari opulentius. Emi singula non pecunia, sed compensatione mercium jussit. Pueros puberes non in forum, sed in agrum duci mandavit, ut primos annos non in luxuria, sed in opere agerent et labore; nihil eos causa somni sustinere; vitam sine pulmento degere, neque prius in urbem redire, quam viri facti forent, jussit. Virginem sine dote nubere voluit, ut uxores non pecuniae causa eligerentur, strictiusque viri sua matrimonia coercerent, cum nullis frenis dotis tenerentur. Maximum honorem non divitum et potentum, sed senum esse statuit; nec usquam terrarum locum honoratorem quam senectuti statuit.

Haec igitur sunt leges politionis Lycurgi, de quibus Philosophus mentionem non facit, et de quibus disputare quales sint, longus esset sermo: et ideo omittitur ad praesens; non tamen contradicunt his quae a Philosopho dicta sunt de ipso.

CAPUT XIX.

Hic declarat de politia Chalcedoniörum, qualiter famosa fuerit: et in quo conveniebant Lacedaemonii et Cretenses cum ipsis, et in quo differebant.

Sed et de politia Chalcedoniensi nunc est agendum, quam Aristoteles multum commendat, dicens istas tres politias, Lacedaemoniorum, Cretensium et Chalcedoniörum apud Graecos magis fuisse famosas, quia magis ordinatae fuerunt secundum virtutem. Est autem Chalcedonia civitas in Thracia sita, ubi celebratum fuit Concilium quartum sexcentorum triginta Episcoporum sub Leone I, praesente Marciano principe: quod non fuit sine magna copia regionis facultatem habere ad provisionem tantae multitudinis Praelatorum. Hujus ergo politiam Ari-

stoteles in 2 Pol., praefert ceteris, quamvis praecedentes duae eidem plurimum sunt propinquae: cujus quidem perfectionis et bonitatis Aristoteles tria signa subjungit. Unum, quia officiales ejusdem vivebant ordinate, et sua tranquille exequabantur officia cum quadam stabilitate morum. Secundum vero, quod inter eos in ministerio reipublicae satis videbatur esse concordia, nec unquam est ibi concitata seditio talis, unde dignum esset in scripturis, vel quocumque modo de ipsa facere mentionem. Tertium autem argumentum suae bonitatis sumit Philosophus ex quieto dominio. Numquam enim inter eos surrexit sive dominus, sive nobilis, sive cujuscumque potentiae, qui ibidem tyrannidem exerceret.

Subjungit autem Aristoteles communitatem quam habebant Lacedaemonii cum Chalcedoniis, sed Chalcedonii excellentiori modo. Primo quidem in conviviis et festis, quae fiebant in demonstrationibus honorabilium personarum, quae faciebant utrique per contributionem; sed Chalcedonii honestiori modo, quia sine oppressione pauperum. Secundum autem in quo conveniebant, erat electio seniorum et regis: sed in hoc differebant, quia Lacedaemonii assumebant quocumque de populo, quos Aphorim vocabant, et erant pauci, ad quos pertinebat electio regis; sed Chalcedonii plures eligebant et ex melioribus, quos et Aristoteles principes appellabat, et erant in Chalcedonia centumquatuor: quos ideo principes nominat propter virtutem sui regiminis, in quo nemo melius principatur. Istos eosdem Philosophus Genisios, idest honoratos, nuncupat, quorum officium erat et assistere regi, et ipsum eligere. Item in hoc differebant a Lacedaemoniis, quia non eligebant de quocumque genere, nec ex indifferentibus, sed ex eligibilioribus secundum virtutem: cujus rei causam assignat Aristoteles, quia de vili loco assumpti ad principatum, ut pluries laedunt politiam, et laeserunt aliquando Chalcedoniam, juxta illud Poetae:

Asperius nihil est humili cum surgit in altum.

Unde et in Ecclesiaste scribitur cap. 10, 5, quasi hoc sit in magnum detrimentum regiminis: "Est, inquit, malum quod vidi sub sole, et quasi per errorem egrediens a facie principis: positum stultum in dignitate sublimi et, divites sedere deorsum. Vidi servos in equis, et principes ambulare quasi servos super terram." Item non semper eligebant de eodem genere, quia natura deficit saepius in successu suae prolis; sed assumebant Chalcedonii ubicumque reperirent meliorem, sive principem, sive genisios, idest honoratos senes; et in hoc imitabantur politiam aristocraticam, quae est principatus ex paucioribus et virtuosis: quod quidem verum erat apud Chalcedonios, quia rex cum aliquibus hominibus honoratis et virtuosis tractabat quae

agenda erant in civitate, non requisito populi consensu, ut de Romanis scribitur in 1 Machab., quod consilium agebant trecentum viginti de multitudine, ut quae digna sunt gerant. Quamvis autem istud rex posset cum praedictis honoratis; interdum tamen requirebat populum de quibusdam agendis: et licitum erat populo consentire, vel non, ita ut locum non haberet, nisi fuisset acceptum, postquam fuisset propositum populo: et tunc reducebatur status politiæ ad principatum democraticum, quia hæc fiebant in favorem gentis plebeæ. Aliquando vero committebatur aliquid paucis; et tunc principatus oligarchicus vocabatur. Eligebantur enim quinque ex divitibus, quos Aristoteles Pentacontarchos appellat, ad quos pertinebat illos centum quatuor assumere honoratos sive genisios, et fuit proprium politiæ Chalcedoniorum: quem modum hodie observant civitates Italiae et præcipue Tusciae. Hic etiam ritus servatus fuit in urbe toto tempore, quo consulatus duravit. Primo enim creati sunt consules, qui erant duo: postea dictator et magister equitum, ut historiae tradunt, ad quos pertinebat totum civile regimen; et sic principatus aristocratece regebatur. Uterius inventi sunt tribuni in favorem plebis et populi, sine quibus consules et alii praedicti regimen exercere non poterant; et sic adjunctus est democraticus principatus. Processu vero temporis senatores acceperunt regendi potestatem, licet senatores primo a Romulo sint inventi. Divisit enim totam civitatem in tres partes: in senatores, milites et plebem: et tunc existentibus regibus, in urbe tenebant locum senum qui erant in Lacedaemonia, qui Aphorim dicebantur, sive in Oreta quos Bosmoim appellabant; sive in Chalcedonia, quos nominabant Genisios ut supra dictum est. Et quia senatores cum primis erant in multitudine, ideo tunc principatus Romanorum politicus dicebatur. Quando vero corrumpebatur politia per potentiam aliquorum, puta tempore, quo exorta sunt bella civilia, tunc regebatur oligarchico principatu. Haec pro tanto sunt dicta ad ostendendum regimen Graecorum multum concordare cum nostro, etiam tempore Aristotelis.

CAPUT XX.

Quomodo Aristoteles tradit in politia Chalcedoniorum documentum de electione principis: utrum dives vel pauper sit eligendus; et qualiter pauper virtuosus sustentari debeat; et utrum uni principi competant plura dominia.

Tradit etiam documentum idem Philosophus in dicta politia Chalcedoniorum quantum ad electionem, ut non arte, vel sortialiter eligant, sed virtuosos; quia contingit aliquando talem

sortem super pauperem cadere, cuius principatus est periculosus; quia, ut ipse dicit et supra est ostensum, impossibile est egentem bene principari, ac legitime negotiis publicis posse vacare. Propter necessitatem enim inhiat lucris, et reslit a virtute, nec sibi ipsi vacare potest, ut quiescat animus, seu, ut dicit Sallustius de antiquis Romanis, sit animus in consulendo liber. Tradit etiam documentum Philosophus quod et Chalcedoniae dicit contigisse in sua politia: ut si quando reperiretur pauper qui foret virtuosus; ad tollendam occasionem ne se lucris immergat illicitis, ut respublica ei provideat in necessariis: unde et in omni regimine sunt instituta stipendia sive de aerario publico, ut Augustinus dicit de verbis Domini; ne forte dum sumptus quaeritur, praedo grassetur; sive de bonis cuiuslibet sub regimine constituti, ut sunt tributa et vectigalia, quae dominis debentur quodam jure naturae, sicut probat Apostolus ad Roman. 13, 6: "Ideo," inquit "et tributa praestatis: ministri enim Dei sunt, in hoc ipsum servientes." Item in prima epistola ad Corinth. (10, 7): "Quis," inquit, "militat stipendiis suis unquam? Quis pascit gregem et de lacte ejus non manducat?"

Sed tunc movetur quaestio, quam Aristoteles tangit in dicta politia: utrum ad principatum semper dives eligi debeat: quia in hoc datur materia ut homines sint amativi pecuniarum quocumque modo, eo quod natura humana semper est appetitiva honoris, ut scribit Maximus Valerius. Ad quod ipse Philosophus multa dicit comparans oligarchiam ad aristocratiam; quia secundum primum principatum eligitur dives, juxta secundum semper assumitur virtuosus. Sive ergo pauper, sive dives, dummodo vivat secundum virtutem, assumendus est in vera politia. Sed minus periculum est de divite; quia instrumenta sibi adsunt humanae vitae, per quae honeste suum potest officium exequi, salva tamen justitia subditorum. Multa alia scribit Philosophus de politia Chalcedoniensi, comparans ad invicem principatus; duo tamen concludit reprehensibilia de ipsis Chalcedoniensibus. Unum, quod sustinebant principem plures principatus habere: quod Aristoteles reprobat, ostendens multo melius esse vel dignius plures esse, vel convenire ad unum principatum, quam quod unus habeat plures. Ratio autem hujus ex verbis Philosophi haberi potest ibidem, quia in diversis principatibus actus unus per alium impeditur: unde dat istud principium, ex quo argumentum assumitur quod ab uno unum opus optime perficitur: cuius rei gratia duo ponit exempla. Unum de fistulizantibus, sive cytharizantibus, et choreariis, quia in opere sibi contrariantur et instrumentis. Fistula enim sive cythara requirit hominem intelligentem in melodiis et manus agiles et subtiles. Sed chorearius nihil horum requirit, quia sufficit

homo etiam rusticanus cum manibus crabrosis. Ita et de diversis contingit dominis quod contrariantur sibi invicem, sicut fistularum choreario. Aliud exemplum introducit de nautico bello et campali; quia non est conveniens, ut utrobique sit unus rector, cum non habeant similes actiones. Alius est enim modus pugnandi in campo et alius in aquis; et alia instrumenta requirit campale bellum, et alia navale, et per consequens alias actiones. Unde concluditur, inconveniens esse unum dominum habere plura dominia, et ea bene posse gubernare, propter contrarias actiones et instrumenta. Amplius autem et virtus est debilis in agente, quia vix homo sufficit ad sui regimen. Durum est enim ut qui nescit tenere moderamina vitae suae, iudex fiat alienae, ut Gregorius ait. Multo ergo difficilius est habere multa regimina, propter causas jam dictas.

CAPUT XXI.

De politia Pythagorae, quam didicisti a praedictis Philosophis Minoe et Lycurgo: et quomodo totus suus conatus ad hoc fuit, assuefacere scilicet homines ad virtutes.

Praeter dictas autem politias, quas Philosophus tangit in sua Politica, invenitur una philosophica, de qua Aristoteles mentionem non facit; videlicet Pythagorae, qui ipsum praecessit per duas hominum aetates, a quo nomen Philosophi exordium habuit, ut Scribit Maximus Valerius: non est enim ausus se nominare sapientem, neque se in numero septem sapientum computare, qui ipsum praecesserant; sed se philosophum appellavit, idest sapientiae amatorem. Hic, ut tradit Justinus Hispanus, cum peragrasset Aegyptum ad perdiscendos siderum motus originemque mundi; inde regressus, Cretam et Lacedaemoniam profectus est ad cognoscendum leges Minois et Lycurgi, de quibus dictum est supra, et in quibus suam fundavit politiam. Sed praeter leges jam dictas, idem Justinus hoc de ipso scribit, quod Crotonam veniens, populum in luxuriam lapsam sua auctoritate ad usum frugalitatis revocavit. Laudabat quotidie virtutem et vitia reprimebat, casumque civitatum hac peste perditarum enumerabat. Tantum quoque studium ad frugalitatem perdiscendam multitudini persuasit, ut aliquos ex eis luxuriatos fuisse incredibile videretur. Tradit etiam Tullius de ipso, quod quibusdam harmoniis vitia in hominibus extinguebat luxuriae. Unde dicit, quod Tanromitanum juvenem quemdam libidine flagrantem, cum audisset Pythagoras ad ostium amicae meretricis insanire, jussit psalterium spondaeum canere, et sic eum ad sanam mentem revocavit. Matronarum

quoque separatarum a viris doctrinam et puerorum a parentibus frequenter habuit, ut de ingressu religionis frequenter contingit ex ignito sermone praedicationis, vel ex virtuosa operatione et excellenti vita doctoris. Docebat autem nunc hos pudicitiam, nunc illos modestiam, litterarumque studium. Ut matronae arreatas vestes ceteraque dignitatis suae ornamenta deponerent, velut quaedam luxuriae instrumenta, omniaque in Junonis aedem deferrent, eidemque consecrarent, suadebat, asserens matronarum vera ornamenta pudicitiam fore. Hic autem cum annos viginti esset Crotonae, Metapontum se transtulit, ibidemque decessit: cujus tanta fuit admiratio, ut de ejus domo templum facerent, ipsumque pro deo colerent. Scribit etiam Hieronymus de ipso contra Jovinianum, quod filiam habuit tantae pudicitiae, ut virginitatem servans, choro simul virginum jam praecisset, easque castitatis instruxit doctrina. Per quod apparet quod in sua politia ad hoc tota sua ferebatur intentio susque conatus, ut homines traheret ad vivendum secundum virtutem; quod et Aristoteles in Politica docet: quin etiam omnis vera politia corrumpitur, si ab hoc fine declinetur.

CAPUT. XXII.

De documentis pythagoricis sub figuris et aenigmatibus traditis, et de duobus pythagoricis fidelissimis amicis.

Tradit etiam Hieronymus ubi supra quasdam leges pythagoricas ob conservationem suae politiae sub quibusdam paradigmis et parabolis more antiquorum traditas. "Fugienda," inquit, "sunt modis omnibus et abscondenda, languor quidem a corpore, imperitia ab animo, luxuria a ventre, a civitate seditio, a domo discordia, et in commune a cunctis rebus intemperantia." Pythagoricorum etiam sunt ista: "amicorum omnia esse communia, et amicum se alterum esse," in quo maxime fuit eorum conatus. Unde narrat Maximus Valerius de duobus Pythagoricis seu Pythagorae discipulis, Damone et Pythia, quod tam fidelem inter se junxerunt amicitiam, quod cum alterum eorum Dionysius tyrannus morti adjudicasset, et is tempus ab eo impetrasset, ut prius quam periret, profectus domum res domesticas ordinaret, alter vadem pro altero se tyranno dare non dubitavit. Appropinquante autem diffinita die, nec illo redeunte, cum unquisque tamen temerarium sponsores stultitiae damnasset, is nihil se amicum constantiam metuere praedicabat. Eodem itaque momento eademque hora per Dionysium constituta, qui eam acceperat, supervenit. Admiratus tyrannus amborum animum, supplicium remisit, eorumque fidei

se conjungi desiderans, eos ut ipsum in societatem suae amicitiae recipere rogavit. Scribit etiam Hieronymus alia documenta seu leges, quas Pythagoras in sua tradidit politia: duorum videlicet temporum maxime curam habere; mane videlicet et vespere, idest eorum quae acturi sumus, et eorum quae gessimus. Post Deum veritatem colendam, quae sola homines proximos Deo facit. Refert etiam Hieronymus super Ecclesiasten, pythagoricam fuisse doctrinam ut homines scholastici usque post quinquennium taceant, postea vero eruditi loquantur. Item alia documenta et leges de ipso reperiuntur sub aenigmatibus tradita, quae Hieronymus narrat contra Jovinianum. "Stateram," inquit, "ne transilies;" idest, ne praetergrediaris justitiam. "Ignem gladio ne foveas;" idest, iratum et tumidum animum verbis maledicis ne laecessas. "Coronam minime carpendam," idest leges urbium observandas. "Cor non comedendum," idest moerorem de animo expellendum. "Per viam publicam ne ambules;" idest, ne mulatorum sequaris errores. "Hyrrundinem in domo non habeas;" idest, garrulos et verbosos in tua societate non suscipias: et multa alia documenta vel his similia leges, quae in sua politia praedictus Philosophus tradidit, magis ordinata ad regimen animae quam corporis; qua regulata, corporalia facilius disponuntur.

Et haec ad praesens de diversorum politiarum dicta sufficiant. Nunc vero de vera vita politica sive per Philosophum tradita, sive per alios sapientes, in sequentibus est agendum.

CAPUT XXIII.

In quo consistat perfecta politia, ex qua accipitur felicitas politica; scilicet quando partes politicae sunt bene dispositae, et sibi ad invicem correspondent.

Quia vero cum de politia agitur, ad civitatem refertur, modus agendi de ipsa ex qualitate civitatis dependet. Civitas autem, ut Augustinus dicit in 1 de Civitate Dei, est "hominum multitudo aliquo societatis vinculo colligata, quae vera virtute beata redditur." Haec autem definitio a sententia Philosophi non discordat, qui in perfecto politiae regimine felicitatem ponit politicam, ut ex 1 Etymologiarum patet. Virtus enim qua rector politicus civitatem gubernat, architecta est respectu cujuslibet aliarum virtutum, quae sunt in civibus: quia ceterae virtutes civiles ordinantur ad istam, sicut ad militarem equestris et sagittaria. Et ideo in operatione ejus, cum sit virtus suprema, consistit felicitas politica, ut Philosophus videtur velle in commemorato jam libro. Sic enim de vera et perfecta

politia contingit, quemadmodum de corpore bene disposito, in quo vires organicae sunt in perfecto vigore. Et si virtus suprema, quae est ratio, ceteras dirigat inferiores potentias, et ad suum moveantur imperium, tunc insurgit quaedam suavitas et perfecta delectatio virium in alterutrum, quam harmoniam vocamus. Unde Augustinus dicit in 3 de Civitate Dei, quod respublica sive civitas bene disposita melodiae vocibus comparatur, in qua diversis sonis proportionatis ad invicem, fit cantus suavis et delectabilis auribus: quae proprie fuit in statu innocentiae regulata ex virtute originalis justitiae praeter actum divinae cognitionis: unde causabatur contemplativa felicitas, et etiam modo secundum quamdam participatam virtutem in viris perfectis, ut nihil velint nisi quod regula mandat rationis, et quod Deo placet. Et ex hac quidem ratione motus fuit Philosophus assimilare rempublicam seu politiam naturali et organico corpori, in quo sunt motus dependentes ex uno movente, sive ex duobus, ut sunt cor et cerebrum: et tamen in qualibet parte corporis est operatio propria primis motibus correspondens, et in alterutrum subministrans: unde hoc corpus divini muneris beneficio animari asserit, et quod summae aequitatis, nutu Dei agitur moderamine rationis: quod et Apostolus confirmat in 1 epistola ad Corinth., ostendens totam Ecclesiam esse unum corpus distinctum in partibus, sed unitum vinculo caritatis.

Ad veram igitur civilitatem sive politiam requiritur ut membra sint conformia capiti, et ad invicem non discordent, et sint omnia sic disposita in civitate, ut jam est dictum. Amplius autem in causis et causatis, et in moventibus et motis, ita videmus, quod est debita proportio ipsorum ad invicem quantum ad influentiam: quia inferiora moventur secundum superiorem motum, et superiora movent quantum est inferiori conveniens, cum natura non deficiat in necessariis. Si igitur talis est ordo superiorum ad inferiora, et e converso in qualibet natura creata; multo magis esse debet in natura intellectuali, quanto perfectior est inter entia. Si ergo talis dispositio suavitatem facit contemplando, multo magis operando. Et hinc Pythagorici, moti fuerunt in caelestibus corporibus ponere melodiam, ut Philosophus dicit in 2 de Caelo, propter ordinatos motus quos habent, et infidicibiles, unde insurgit summa suavitas: et quia ipsa fore dicebant animata, ex hac parte eisdem dabant felicitatem. Ergo sic politicae vivere, perfectam et felicem vitam facit.

Praeterea. Ordo est "parium dispariumque rerum, sua cuique tribuens dispositio," ut Augustinus dicit 18 de Civit. Dei: per quam definitionem habemus diversum gradum in politia, tam in executione officiorum, quam in subjectione sive obe-

dientia subditorum: unde tunc est perfecta socialis congregatio, quando quilibet in suo statu debitam habet dispositionem et operationem. Sicut enim aedificium est stabile, quando partes ejus sunt bene sitae; sic de politia contingit, quod firmitatem habet et perpetuitatem quando quilibet in suo gradu, sive rector, sive officialis, sive subditus, debite operatur, ut suae conditionis requirit actio. Et quia ibi nulla est repugnantia, consequenter ibi erit summa suavitas et perpetua firmitas status: et hoc est proprium felicitatis politicae, ut Philosophus tradit. Hos autem tales rectores civitatis sive politiae pro conservando in pace populo, describit nobis in Exod. cap. 18, 21, Jetro cognatus Moysi: "Provide," inquit, "de plebe viros potentes, in quibus sit veritas, et qui oderint avaritiam, et constitue ex eis tribunos et centuriones et quinquagenarios et decanos, qui judicent populum omni tempore;" et postea subdit: "Si hoc feceris; implebis imperium Domini, et praecepta ejus poteris sustinere, et omnis hic populus revertetur in pace ad loca sua;" quasi omnia subsistant in quadam suavitate mentis et pace temporis, ex quibus insurgit felicitas hominis, si tales sint gubernatores republicae quales hic ordinantur. Tales et Sallustius dicit fuisse rectores Romanos: unde republica ex parva facta est magna, quia "in eis fuit domi industria, foris justam imperium, animus in consulendo liber, neque libidini neque delicto obnoxius;" in quibus tales actus virtuosi regiminis nobis traduntur, unde perfecta et felix ostenditur politia.

CAPUT XXIV.

Dividit politiam tripliciter; et unamquamque partem prosequitur; et primo qualiter in partes distinguitur integrales secundum opinionem Socratis et Platonis.

Nunc igitur de his in specie est agendum in quae sive in quas partes civitas sive politia dividitur. Quas quidem oportet accipere respectu totius civitatis, cui partes integraliter respondent vel respectu sui regiminis, aut ut ad negotia ordinatur bellica; quia secundum hanc divisionem diversa sortiuntur vocabula a diversis historiariarum scriptoribus et auctoribus legum.

Quantum autem ad primum modum tradendi divisionem, accipere possumus superius tactam, quae est Socratis et Platonis, qui totam politiam in quinque colligebant partes: in rectores scilicet, consiliarios, bellatores, artifices et agricolas. Aliam autem quae est Romuli primi principis urbis Romae, qui, ut historiae referunt, divisit multitudinem sui populi in tres partes: videlicet senatores, milites, et plebem. Politia vero Hy-

podomi per tria genera hominum dicebatur et ipsa constitui; per bellatores, artifices, et agricolas, ut supra est traditum. Harum autem quaelibet sustineri potest, et rationem habet.

Prima enim, quae quinque hominum genera comprehendit, satis videtur conveniens. Si enim vires animae consideremus, quarum respectu nostra attenditur indigentia, unde accipitur constituendi civitatem necessitas; manifestum est dictam divisionem esse sufficientem. Patitur enim homo indigentiam respectu partis intellectivae, ut possit vivere secundum virtutem, propter quod est sibi provisa directio in agendis: ad quod ordinatur consiliativa, quae ponitur a Philosopho inter intellectuales virtutes. Unde in Eccli. 32, 24, scribitur: "Fili," inquit, "sine consilio nihil facias, et post factum non poenitebis." Et ideo in republica sive in politia consiliarii sunt optima pars ejus: propter quod a Plutarcho comparantur oculo, qui inter partes corporis est nobilior. Indiget etiam refrenativa concupiscentiae, sive affectivae, quae inordinata est, ut ipse Philosophus tradit, unde ipsas agritudines in 7 Ethic. appellat: et inde necessarii sunt rectores ad corrigendum hominum malitiam: propter quod et Apostolus dicit (Rom. 13, 4), quod "non sine causa gladium portat, vindex in iram ei qui male fecit." Ex qua ratione institutae sunt leges per principes et rectores, ut per Philosophum patet: et ipse Apostolus in epistola ad Galat. 3, 19, "Lex," inquit, "propter transgressores posita est;" et iterum (1 Tim. 1, 9): "Justo non est lex posita." Sunt etiam et aliae indigentiae humanae vitae, quae respondent aliis potentis animae, ut est tegumentum, ornamentum et nutrimentum. Duo quidem prima indigentiam suppleant partis sensitivae hominis, quod artificum est officium, sive in aedificiis, sive in vestimentis, sive calcamentis, sive quibuscumque aliis artificialibus rebus, quae aspectum vel auditum vel odoratum sive tactum delectant, vel eisdem conferunt supplementum. Sed ad indigentiam suppleendam humanae vitae quantum ad nutrimentum, quod respondet parti vegetativae, ordinantur agricolae, sive in pane sive in vino, sive in fructibus, sive in gregibus, sive in armentis, sive in volatilibus, quae omnia de jure ad civitatem per agricolas deferuntur et transportantur. Bellatores autem congrua sunt pars politiae, ordinata quidem contra impulsores aliarum partium, et ad ipsarum munimen. Ad hoc enim constituitur miles in civitate, ut se pro sua patria contra hostes opponat: unde ad hoc juramento astringuntur cum ad gradum militarem ascendunt, pro republica non recusantes mortem, ut in Policrato traditur, ubi de sacramento militis agitur. Est ergo bellator in republica necessarius, et pars praecipua politiae: quia ejus officium est assistere principi pro exequenda justitia, ut dicitur in commemorato libro, et

fideliter et constanter contra hostes pugnare pro conservanda patria; et sic non solum parti politicae sed toti, militaris gradus in republica singulariter est fructuosus.

Ex quibus omnibus manifeste patet sufficientia Politiae Socraticae et Platonis quantum ad partes ejus.

CAPUT XXV.

Hic ostendit sufficientiam partium integralium politicae quas Hyppodamus tradit et Romulus.

Sed de duobus aliis modis jam dictis adhuc divisio tolerari potest, quia comprehenduntur cum prima, cujus sufficientia est jam ostensa. Et quidem in divisione Romuli cum de senatoribus agit, rectores accipimus politicos et sapientes eis adjunctos, sive assessores, sive quoscumque alios jurisperitos. Plus enim principes politici sunt consiliativi, quam regales vel imperiales; sicut et de Romanis scribitur 1 Machabaeorum 8, quod "consulebant quotidie trecentos viginti de multitudine ut quae digna sunt gerant." Cujus ratio esse potest, quia regimen politicum solis roboratur legibus, ut dictum est supra; regale vero sive imperiale, etsi legibus gubernetur, in casibus tamen opportunis ac gerendis quibuscumque negotiis regimen consistit in arbitrio principis: quia "pro lege habetur quod principi placuerit," ut jura definiunt. Concludendum est igitur, in dominio politico consiliarios maxime fore necessarios, quos in nomine senatorum includimus: unde Isidorus dicit in 2 Etymologiarum, quod senator a consulendo et tractando est dictus, qui sic se habet ut consulat, et nulli noceat. Unde Augustinus de Civitate Dei sensus inter senatores connumerat. Comprehendimus etiam in nomine senatoris rectores sicut idem Isidorus tradit in praenominato libro ex verbis Sallustii dicentis, quod "Senatores patres vocati sunt propter diligentem curam regiminis." Nam sicut patres filios, ita illi rempublicam gubernabant. Patet igitur quod in nomine senatorum, quos Romulus distinguit a militibus et plebeis, etiam rectores et consiliarios comprehendit, quos Socrates et Plato in sua politica posuerunt distinctos. Sed in nomine plebis artifices et agricolas accipere possumus, quia utrumque genus de gente plebea accipitur. Et apparet quod divisio multitudinis in civitate per praefatos Philosophos a divisione quam fecit Romulus, non discordat.

De distinctione tamen Hyppodomi jam praetacti videtur esse dubium: quia nulla fit ibidem mentio de consiliariis et rectoribus, nec ad partes reduci valent per dictum Philoso-

phum assignatas, cum actus et naturae ipsarum penitus sint diversa. Sed si attendimus ad ea quae ad civilitatem ejus sunt tradita, quaestio facilius solvitur. Pertractat enim de iudicibus et assessoribus, ubi circa ipsos suam ponit distinctionem, et nos ex ea possemus accipere consiliarios et rectores; de quibus pro tanto mentionem non facit cum de partibus agit politicae, eo quod illas partes solum assumit quae ad indigentiam referuntur corporalis vitae: unde et sua positio quantum ad substantiam a prima, videlicet Socraticae et Platonis, non videtur differre.

Haec igitur de partibus politicae, ex quibus constituitur, dicta sufficiant. Unum tamen de eis adhuc considerandum videtur, de bellatoribus videlicet, quia omnes politicae de ista parte faciunt mentionem: cujus quidem rationem habere possumus a Vegetio, de arte militari in fine 1 lib.: quia "omnes regiones et civitates per bellatores in suo sunt conservatae vigore, et quod respublica dimiruta est per dissimilitudinem bellandi in urbe, post primum bellum Punicum per annos viginti in pace vitam deducens: unde Romanos ubique victores sic enervavit, ut in secundo bello Punico Hannibali pares esse non possent. Tot itaque consulibus tot exercitiis amissis, tunc demum ad victoriam pervenerunt, cum exercitium militare condiscere potuerunt;" et postea concludit: "Semper ergo legendi exercitandique sunt juniores. Utilius enim constat suos erudire armis, quam alienos mercede conducere." Necessarii igitur sunt ballatores omni tempore in republica, tum pro pace civium conservanda, tum pro incurso hostium evitando: quorum considerato fructu in republica amplior eis inter cives confertur honor, tamquam magis necessariis ad conservationem politicae, et propter periculum cui se pro ipsa debent exponere. Propter quod eisdem solis dabatur victoriosae corona. Hinc est quod in Policrato assimulantur manui, quae secundum Aristotelem in 2 de Anima, est organum organorum. Jura etiam ipsos milites ampliori decorant privilegio inter omnes civiles, seu in testamentis, sive in donationibus, seu in quibuscumque negotiis, sed praecipue dum sunt in castris, ac sum exercent officium.

CAPUT XXVI.

Agit ulterius de aliis partibus politicae respectu regiminis, ubi verba exponuntur diversorum officialium

De partibus autem politicae respectu regiminis, quia Romana respublica magis ordinem praecipuum tenuit, et post Tarquinium expulsam a regno gradus officialium ponitur ab